

EKONOMICKÉ NÁSTROJE OCHRANY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

JUDr. Jana Tkáčiková, Ph.D.

Charakteristika ekonomických nástrojů

- Projev principu znečišťovatel platí
- Nepřímé působení na chování subjektů
 - Možnost volby chování dle kritérií
 - Ekologická vhodnost (určující pro společnost)
 - Ekonomická výhodnost (určující pro adresáta)
 - Soulad – win-win solution
- Doplnění administrativně-právních nástrojů
- Eliminace selhání trhu
 - Životní prostředí jako veřejný statek
 - Nevylučitelnost ze spotřeby
 - Nemožnost určení tržní ceny
- Internalizace negativních externalit
 - Vnější doprovodné efekty ekonomické činnosti subjektu (znečišťovatel), jejichž důsledky (náklady) nesou třetí osoby (společnost)
 - Zahrnutí nákladů znečištění do výrobních nákladů znečišťovatele

Funkce ekonomických nástrojů

- Motivační (stimulační)
 - Ekonomická výhodnost a ekologická vhodnost
 - Negativní nebo pozitivní forma
 - Internalizační
 - Negativní externality
 - Kompenzační
- Fiskální (akumulační)
 - Regulovaný subjekt (rezervy)
 - Veřejnoprávní subjekt (fondy)
 - Třetí osoba (pojištění)

Kategorizace ekonomických nástrojů

- Dle způsobu působení
 - Negativní a pozitivní
- Dle převažující funkce
 - Motivační, akumulární, kompenzační,...
- Dle oblasti působení
 - Ochrana ovzduší, vod, přírody,...

Kategorizace ekonomických nástrojů dle formy

- Environmentální platby
 - Ekologické a ostatní daně, daňová zvýhodnění
 - Znečišťovatelské, uživatelské a výrobové poplatky
 - Cenové úhrady (soukromoprávní charakter)
- Obchodovatelné povolenky (např. evropský trh s povolenkami na emise skleníkových plynů)
 - ▣ Tzv. Cap-and-trade systém
 - stanoven celkový strop množství znečištění za určitý region/stát a časovou jednotku
 - emisní povolenky rozděleny mezi jednotlivé znečišťovatele, které jsou využity, prodány, příp. dodatečně nakoupeny

Kategorizace ekonomických nástrojů dle formy

- Fondy
 - Veřejné, investiční
- Dotace a podpory z veřejných rozpočtů
 - Státní či komunální rozpočty
 - Návrtné, nenávrtné
- Pojištění a finanční rezervy
 - Povinné vytváření
 - Akumulace finančních prostředků
- Depozitně-refundační systémy
 - Zpětný odběr, zálohový režim, . recyklační poplatky
- Pokuty, náhrady škody, kompenzace ???
- Dobrovolné nástroje ekonomické povahy
 - Ekoznačení, EMAS, zelené veřejné zakázky

Právní úprava ekonomických nástrojů v ČR

- Roztříštěná a nejednotná
- Zákon o životním prostředí
- Zákon o SFŽP
- Právní předpisy na ochranu jednotlivých složek životního prostředí
- Daňové právní předpisy
- Komunitární právní předpisy

Zákon o životním prostředí

- § 31 „Za znečišťování životního prostředí, případně jeho složek a za hospodářské využívání přírodních zdrojů platí fyzické nebo právnické osoby daně, poplatky, odvody a další platby, stanoví-li tak zvláštní předpisy.“
 - ▣ Složkové právní předpisy
 - ▣ Daňové právní předpisy
- § 32 „Zvláštní předpisy stanoví, kdy mohou být právnické nebo fyzické osoby, které chrání životní prostředí nebo využívají přírodní zdroje v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, zvýhodněny úpravami daní a odvodů nebo poskytováním úvěrů a dotací.“
- § 33 „Nástroji ochrany životního prostředí jsou také fondy životního prostředí; podrobnosti stanoví zvláštní předpisy.“
 - ▣ Státní fond životního prostředí

Ekologická daňová reforma

- Přesun ze zdanění lidské práce směrem ke zdanění výrobků a služeb
- Výnosová neutralita
- Předmět zdanění: statky a služby s prokazatelným negativním vlivem na životní prostředí a lidské zdraví
- 3 etapy realizované v období 2008 – 2017
 1. 2007 – 2008 – 2010
 - Transpozice Směrnice 2003/96/ES o zdanění energetických produktů a elektřiny
 - Zákon č. 261/2007 Sb. o stabilizaci veřejných rozpočtů
 - Zdanění pevných paliv, zemního plynu a elektřiny
 2. 2008 – 2010 – 2013
 - Změny ve zdanění energetických produktů a elektřiny
 - Revize stávajících poplatků a dalších nástrojů regulace v oblasti životního prostředí a opatření v oblasti dopravy, transformace na ekologické daně
 3. 2010 – 2014 – 2017
 - Novelizace směrnice ES
 - Prohloubení reformy, rozšíření na další statky, výrobky a služby

Daně a daňová zvýhodnění v ČR

□ Ekologické daně

□ Daň ze zemního plynu

- Osvobození od daně, např.
 - pro výrobu tepla v domácnostech
 - pro výrobu elektřiny

□ Daň z elektřiny

- Osvobození od daně, např.
 - ekologicky šetrná (vodní, sluneční, geotermální, z biomasy,...)
 - při provozování dráhy a drážní dopravy

□ Daň z pevných paliv

- Osvobození od daně, např.
 - pro výrobu elektřiny
 - k jinému účelu než pro pohon motorů nebo výrobu tepla

Daně a daňová zvýhodnění v ČR

- Daň z příjmů
 - Osvobození příjmů z provozu
 - malých vodních elektráren do výkonu 1 MW,
 - větrných elektráren,
 - tepelných čerpadel, solárních zařízení,
 - zařízení na výrobu a energetické využití bioplynu a dřevoplynu,
 - zařízení na výrobu elektřiny nebo tepla z biomasy,
 - zařízení na výrobu biologicky degradovatelných látek stanovených zvláštním předpisem,
 - zařízení na využití geotermální energie
 - a to v kalendářním roce, v němž byly poprvé uvedeny do provozu, a v bezprostředně následujících pěti letech.

Daně a daňová zvýhodnění v ČR

- Daň dědická a darovací
 - Osvobození od daně bezúplatné nabytí majetku
 - právnickou osobou se sídlem v tuzemsku nebo na území jiného evropského státu, založenou nebo zřízenou k zabezpečování činnosti v oblasti..., ekologie, ochrany opuštěných zvířat nebo ohrožených druhů zvířat,...
- Daně spotřební
 - Předmět daně, mj.
 - minerální oleje
 - Motorové benziny
 - Těžké topné oleje
 - tabákové výrobky

Daně a daňová zvýhodnění v ČR

- Daň z nemovitosti
 - Předmětem daně nejsou, mj.
 - lesní pozemky, na nichž se nacházejí lesy ochranné a lesy zvláštního určení
 - Osvobození od daně, např.
 - pozemky tvořící jeden funkční celek se stavbami sloužícími výlučně k účelu zlepšení stavu životního prostředí
 - pozemky území zvláště chráněných, pozemky v národních parcích a chráněných krajinných oblastech pozemky zařazené do jejich I. zóny
 - pozemky remízků, hájů a větrolamů a mezí na orné půdě, trvalých travních porostech, pozemky pásma hygienické ochrany vod I. stupně
 - zemědělské pozemky na dobu pěti let a lesní pozemky na dobu 25 let, počínaje rokem následujícím po roce, kdy byly po rekultivaci technickým opatřením nebo biologickým zúrodněním vráceny zemědělské nebo lesní výrobě
 - stavby sloužící výlučně k účelům zlepšení stavu životního prostředí
 - stavby na dobu pěti let od roku následujícího po provedení změny spočívající ve změně systému vytápění přechodem z pevných paliv na systém využívající obnovitelné energie solární, větrné, geotermální, biomasy,

Daně a daňová zvýhodnění v ČR

□ Daň silniční

▣ Předmětem daně

- silniční motorová vozidla určená k podnikání
- vozidla s největší povolenou hmotností nad 3,5 tuny určená výlučně k přepravě nákladů

▣ Osvobození od daně, např.

- vozidla pro dopravu osob nebo vozidla pro dopravu nákladů s největší povolenou hmotností méně než 12 tun, která
 - 1. mají elektrický pohon,
 - 2. mají hybridní pohon kombinující spalovací motor a elektromotor,
 - 3. používají jako palivo zkapalněný ropný plyn označovaný jako LPG nebo stlačený zemní plyn označovaný jako CNG, nebo
 - 4. jsou vybavena motorem určeným jeho výrobcem ke spalování automobilového benzínu a ethanolu 85 označovaného jako E85.

Státní fond životního prostředí

- Právnícká osoba zřízená a spravovaná MŽP
- Zákon č. 388/1991 Sb., o SFŽP
 - Statut SFŽP a Jednací řád Rady SFŽP
- Činnost
 - podpora ekologických opatření v souladu se SPŽP a zásadami ochrany ŽP v ČR
 - administrace prostředků získaných z EU
- Na poskytnutí finančních prostředků není právní nárok.

Komunitární program LIFE+

- Finanční nástroj pro životní prostředí (2007-2013)
- Nařízení ES č. 614/2007
- Podpora pro rozvoj a provádění politiky a právních předpisů Společenství v oblasti životního prostředí, zejména cílů 6. akčního programu Společenství pro životní prostředí
- Tři složky:
 - ▣ „LIFE+ Příroda a biologická rozmanitost“
 - ▣ „LIFE+ Politika a správa v oblasti životního prostředí“
 - ▣ „LIFE+ Informace a komunikace“
- Formy financování
 - ▣ Dohody o grantech
 - ▣ Veřejné zakázky

Ekonomické nástroje dle složkových právních předpisů

- Nakládání s odpady a obaly
 - ▣ Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech
 - ▣ Zákon č. 477/2001 Sb., o obalech
- Ochrana ovzduší, ozónové vrstvy a klimatu
 - ▣ Zákon č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší
 - ▣ Zákon č. 695/2004 Sb., o obchodování s emisními povolenkami
- Ochrana vod
 - ▣ Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách
- Obnovitelné zdroje energie
 - ▣ Zákon č. 180/2005 Sb.
- Ochrana ZPF, lesa a přírody
 - ▣ Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu (ZPF)
 - ▣ Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích
 - ▣ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Nakládání s odpady a obaly

- Zpoplatnění odložení komunálního odpadu
 - Smluvní úhrada
 - Poplatek za komunální odpad
 - Místní poplatek za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů
- Poplatek za uložení odpadu na skládku
 - Základní složka za uložení odpadu – příjem obce
 - Riziková složka za uložení nebezpečného odpadu – příjem SFŽP
- Poplatek na podporu sběru, zpracování, využití a odstranění autovraků
- Finanční záruka nebo pojištění pro přeshraniční přepravu odpadů
- Finanční zajištění nakládání s elektrozařízeními pocházejícího z domácností
 - Účelově vázaný bankovní účet nebo pojištění
- Poplatek na podporu sběru, zpracování, využití a odstranění vybraných autovraků
 - Za první registraci použitého vybraného vozidla v České republice
 - Příjem SFŽP
- Finanční rezerva pro rekultivaci a asanaci skládek
 - Zvláštní vázaný účet, čerpání se souhlasem krajského úřadu
- Vratné zálohované obaly
 - účtování zvláštní peněžní částky, která je přímo vázána k vratnému obalu použitému k prodeji výrobku a jejíž vrácení po vrácení tohoto obalu je kupujícimu při prodeji výrobku zaručeno

Ochrana ovzduší a ozónové vrstvy

- Poplatky za znečišťování ovzduší
 - ▣ Zvláště velké, velké a střední stacionární zdroje
 - Příjem SFŽP
 - ▣ Malé stacionární zdroje o výkonu od 50 kW
 - Příjem obce, účelově vázaný
 - ▣ Odklad placení, příp. prominutí části poplatku
- Poplatek z objemu biopaliv pro dopravní účely
 - ▣ Neuvedených do volného daňového oběhu
 - ▣ Nedodaných v pohonných hmotách
 - Příjem státního rozpočtu
- Poplatek za výrobu a dovoz regulovaných látek nebo výrobků je obsahujících
 - ▣ Příjem SFŽP, účelově vázaný

Ochrana klimatu

- Zákon č. 695/2004 Sb.
 - Povolenka = majetková hodnota odpovídající právu provozovatele zařízení vypustit do ovzduší ekvivalent tuny CO₂
 - Další obchodovací období = pětileté období od 1. ledna 2008 do 31. prosince 2012 včetně a další pětiletá období po něm následující
 - Zařízení, která vypouští skleníkové plyny, povolení MŽP k provozu
 - Národní alokační plán
 - určení celkového množství povolenek a jejich rozdělení mezi provozovatele zařízení
 - Připravuje MŽP ve spolupráci s MPO
 - Schválení vládou a Evropskou komisí
 - Rozdělení povolenek zdarma, prodej nevyčerpaných povolenek z rezervy v aukci
 - Rejstřík obchodování s povolenkami
 - Banking = možnost převodu povolenek do dalšího obchodovacího období

Ochrana vod

- Poplatek za odebrané množství podzemní vody
 - 50 % příjmem rozpočtu kraje, účelově vázány, zbytek příjmem SFŽP
- Poplatky za vypouštění odpadních vod do vod povrchových
 - poplatek za znečištění a poplatek z objemu vypouštěných odpadních vod při překročení limitu
 - Možnost odkladu, příp. prominutí části poplatku
 - Příjem SFŽP
- Poplatek za povolené vypouštění odpadních vod do vod podzemních
 - Příjem obce
- Platba k úhradě správy vodních toků a správy povodí
 - podle účelu užití podle skutečně odebraného množství povrchové vody
- Úhrada výdajů na opatření ve veřejném zájmu
 - Ze státního rozpočtu bez právního nároku
- Zvláštní účet v rámci rozpočtu kraje pro
 - náhradu nákladů na nápravná opatření k nápravě ekologické újmy na povrchových nebo podzemních vodách
 - odstranění následků nedovoleného vypouštění odpadních vod, nedovoleného nakládání se závadnými látkami nebo havárií

Podpora využívání obnovitelných zdrojů energie

- Obnovitelné zdroje
 - energie větru, energie slunečního záření, geotermální energie, energie vody, energie půdy, energie vzduchu, energie biomasy, energie skládkového plynu, energie kalového plynu a energie bioplynu
- Garance výkupních cen elektřiny z obnovitelných zdrojů
- Zelený bonus
 - finanční částka navyšující tržní cenu elektřiny a hrazená provozovatelem regionální distribuční soustavy nebo přenosové soustavy výrobcí elektřiny z obnovitelných zdrojů, zohledňující snížené poškozování životního prostředí využitím obnovitelného zdroje oproti spalování fosilních paliv, druh a velikost výrobního zařízení, kvalitu dodávané elektřiny

Ochrana půdy, lesa, přírody a krajiny

- Odvody za odnětí půdy ze zemědělského půdního fondu
 - odnímána zemědělská půda nebo půda dočasně neobdělávaná
 - vydán souhlas s odnětím
 - 40 % příjmem rozpočtu obce, účelově vázané, zbytek příjmem SFŽP
 - za trvalé nebo dočasné odnětí
- Poplatek za odnětí pozemku plnění funkcí lesa
 - Za trvalé nebo dočasné odnětí
 - 40 % příjmem rozpočtu obce, účelově vázané, zbytek příjmem SFŽP
- Finanční prostředky na podporu hospodaření v lesích
 - Ze státního rozpočtu nebo SFŽP, nenárokový
- Finanční příspěvek na opatření ke zlepšování přírodního prostředí
 - Nenárokový, na základě písemné dohody osoby s orgánem ochrany přírody nebo obcí
- Poplatky v národních parcích
 - Za vjezd a setrvání motorovými vozidly nebo za vstup do jeho vybraných míst mimo zastavěná území
 - Příjmem státní správy NP
- Náhrada za ztížení zemědělského a lesního hospodaření
 - v důsledku omezení vyplývajícího ze zvláštní ochrany přírody
- Náhrada zvýšených nákladů na hospodaření v lesích ochranných a v lesích zvláštního určení